

Prófétizmus Izraelben

- A „próféta” szó etimológiája:

A Biblia nyelvhasználatában szereplő *próféta* kifejezés a görög *prófétész* szóból vezethető le. Jelentése: hírnök, szóvivő, beszélő. A proféta szó kapcsolatban áll a vallásos szóhasználattal is, az isteni jóslatok közlésével. Ebben az értelemben **olyan személyt jelöl, aki Isten nevében beszél, isteni akaratot, vagy tanácsot hirdet jóslatokban.** A Szeptuaginta profétész szóval a „nabi” héber kifejezést fordítja. Jelentése: „aki beszél” (aktív), ill. „meghívott” (passzív). Az Ószövetségben tehát „nabi”-nak nevezik azt a személyt, aki isteni meghívást kapott egy meghatározott küldetésre: hogy Isten igéjét hirdesse népének, általában prédikáció, néha szimbólikus cselekedetek formájában. A „nabi” szó jelenti még az ekstázisba esni, őrjöngeni, hirdetni, hívni kifejezést is. Ez utóbbi szóhasználat a profétai beszédet fejezi ki, és a legitim, **Jahvétól hívott és küldött proféták tevékenységét jelöli.**

- A profétaság Izrael történetében:

A környező népek vallásaiban a külső formákat tekintve találhatók hasonló jelenségek. A Kr.e. II. évezredből származó szövegek alapján az ókori Keleten tudunk olyan látnokokról, vagy személyekről, akik ekstatisztikus állapotban isteni utasításokat, vagy jóslatokat közöltek. Ismertek azok a módok is – zene, tánc az ekstatisztikus állapot előidézésére, vagy látomások, álmok megfejtése – amelyek az istenség akaratának megtudakolására, a vele való kapcsolatfelvételre szolgáltak. Tehát a környező népek hatása kétségtelen, de nem magyarázzák tartalmában, a vallástörténetben hit és erkölcs tekintetében egyedülálló izraeli profétizmust.

A profétizmus Izraelben a Kr.e. XI. században, a profétaközösségek megjelenésével kapott lendületet. Ezek a közösségek Jahve szentélyeivel álltak összefüggésben, és kapcsolatban voltak egy-egy kiemelkedő vallási személlyel (pl. Sámuel, Illés, Elizeus). Egyik jellemzőségük, hogy tánc és zene segítségével révületbe juttatták magukat, ami gesztusokban és Jahvét dicsőítő felkiáltásokban nyilvánult meg – adott esetben a szemléllőre is átragadt. Jelentőségük: a bírák korában, a törzsek elszigeteltsége és a fenyegető filiszteus veszély jellemezte korszakban a **nabik közössége** jelentette a nemzeti egyesítő erőt. Később is, mint a Jahve- hit védelmezői és ébrentartói, a Baál kultusz ellenségei, összefogták a nemzet erejét és megvédték a pogány befolyással szemben. Jelentőségük megszűnik az un. íróproféták megjelenésével.

A profétaközösségek mellett megtalálhatók azok a kiemelkedő személyek is, akiknek tevékenysége nem vezethető vissza az ekstatisztikus profétaságra. Közülük az első **Sámuel**, aki a szent sátor őre, kultikus tevékenységet is folytat, de egyben bíráként a nép vezetője is. Fontos szerepe van a királyság kialakulásában is. Dávid uralkodása alatt **Gád** és **Nátán** proféták tevékenysége ismert. Salamon uralkodásától a profétaság szembekerül a királyság intézményével, és védelmébe veszi a királyság előtti kor, az ősi törzsszövetség vallási, erkölcsi és szociális értékeit, amelyeket az állam kiépítése egyre inkább veszélyeztetni látszik. Az izraelita monarchia kettészakadása után a profétaságot mindkét királyságban – Júdában és Izraelben – ugyanaz a szellem hatja át, de az északi királyságban a szembeszegülés

radikálisabb. Az Omri dinasztia idején a kánaánita népek vallása egyre inkább veszélyezteti a Jahve hitet. A dinasztiaival szemben a prófétaközösségek, ún. **prófétafiak** léptek fel (2Kir 1-6.), főként azonban **Illés** (1Kir 18-21, 2Kir 1.) és **Elizeus** (2Kir 2-13.). Illés küldetését tanítványa, Elizeus folytatja, aki végül előkészíti az Omri dinasztia bukását.

A Kr.e. VIII. sz. közepétől megjelenik a klasszikus prófétaág, amelyek képviselői az **írópróféták** a Szentírásban található, nevüket viselő, igehirdetésüket tartalmazó könyvek alapján. Az „írópróféta” szó nem pontos, mivel ezek a próféták elsősorban élő beszédben, prédikációban hirdették Isten üzenetét – ezeknek a beszédeknek az összegyűjtéséből alakult ki az írott könyv. Közülük az első **Ámosz**, II. Jerobeám idején.

A klasszikus próféták tevékenysége mellett, egészen a babiloni fogságig, tovább élt **intézményes formában** a prófétizmus ősi formája is, de már nem az igazi Jahve-hit elkötelezett képviselőjeként (vándorló, papság melletti kultikus, ill. uralkodó mellett élő próféták). Általános jellemzőként elmondható róluk, hogy a kultikus- nemzeti Jahve hitet képviselték, *az üdvösség feltétel nélküli beteljesedését hirdették* (lásd: hamis próféták). Ez az optimizmus a *választottság téves értelmezéséből származott*: Jahve kiválasztotta Izraelt, és ezt a kapcsolatot még az emberi fél sorozatos bűnei sem képesek megszakítani. Az Isten iránti kötelezéseket, és az üdvösség biztosítékát egyedül a kultusz töretlen gyakorlásában látták, míg Jahve akaratának engedelmes követése, az isteni jog- és erkölcs követelményeinek teljesítése háttérbe szorult.

A prófétizmus igazi hagyományát a **klasszikus próféták** viszik tovább. Az intézményes prófétaággal szemben egyik megkülönböztető jegyük, hogy szolgálatukat nem állapotszerű foglalkozásként, hanem *Jahve személyükhöz szóló meghívása alapján* gyakorolják. Elkülönülnek az intézményes prófétaágtól, amely nem Jahve szavát, hanem saját gondolatait hirdeti (Jer 23.9). A hívott prófétákat Isten szava ragadja ki eredeti életállapotukból, nem függenek semmiféle emberi intézményes, vagy szociális kapcsolattól, kizárólag Jahve képviselőjeként lépnek Izrael nyilvánossága elé. Másik megkülönböztető jegyük, hogy az *embert egyszerre üdvösségre hívott voltában és – a bűn folytán – az üdvösség elvesztésének lehetőségében szemlélik*.

A **fogság előtti próféták** Izraelt hűtlensége miatt az üdvösség elvesztésével fenyegetik, Isten eljövendő *ítéletét hirdetik*. Az ítélet azonban elkerülhető, az embernek mindig van lehetősége bűnös életvitele megváltoztatására, s így Istenhez térve az üdvösség ajándékának részese lehet. Ezért igehirdetésükben nagy szerepe van a *megtérésre való felhívásnak*. A fogságig tartó két évszázados időszak prófétái közül **Ámosz, Ozeás, Mikeás, Izajás, Szofoniás** és **Jeremiás** igehirdetését az Izrael jövőjéért érzett aggodalom hatja át. **Náhum** és **Habakukk** viszont – tekintettel Jahve történelmet irányító hatalmára és igazságot szolgáltató szándékára – az üdvösség eljövételét hirdeti. Figyelmüket az emberi élet minden területe leköti: a kultusz, az állam kül- és belpolitikája, a szociális problémák, a környező népek sorsa. A büntetésről és megtérésről szóló tanításukat Júda és Jeruzsálem Kr.e. 587- es katasztrófája igazolja. Ennek felismerésében a *babiloni fogság alatt és után, mint Izraelnek szóló üzenetet, összegyűjtötték, rendezték, és tovább értelmezték*.

A fogság alatti és utáni próféták gondolatvilágában viszont az üdvösséges jövő – végidő – képe kerül elő. Az igehirdetés megváltozott: az ember felelőssége náluk is jelen van, de hangsúlyozzák *Isten üdvözítő akaratát*. Érdeklődésük elsősorban a Palesztinában megalakult új közösség belső problémái felé fordult (kultusz, papság, áldozatok). *A törvényes előírások teljesítését hangsúlyozza*. Erkölcsi kérdések csak korlátozottan fordulnak elő.

Ezekiel szolgálata a két időszak határára esik: igehirdetésében még erős hangsúlyt kap a *bűnös állapotból való megtérés fontossága, ugyanakkor Izrael helyreállítását*, Jahve és Izrael jövőbeli új közösségét hirdeti. **Deutero- Izajás** (Iz 40- 55.) *Isten egyetemes uralmát*, Izrael helyreállítását ígéri. **Aggeusnak** és **Zakariásnak**, a hazatérés prófétáinak tevékenysége kizárólag a *templom építésére* irányul. **Malakiás** az új közösség *vétkeire* mutat rá, míg **Jónás könyvének szerzője** *Isten üdvözítő akaratának egyetemességét* hirdeti. **Izajás** a kis- (Iz 24- 27.) és nagy (Iz 34- 37.) apokalipszisében és a **Trito- Izajás** gyűjteményben (Iz 56- 66), **Joelnél** és **Zakariás** könyvének második részében (Zak 9- 14.) már az apokaliptika világa, *Isten Országának végidőbeli eljövetele* kap hangsúlyt.

- A próféták tanítása Istenről:

A **kánaánita hitvilág** az istenekben a megszemélyesített természeti erőket tisztelte, és meggyőződése volt, hogy az ember a kultuszban lekötelezheti őket, biztosítva ezzel a maga számára a természet áldásait. Ezzel szemben a **próféták tapasztalata**, hogy azzal a *személyes* Istennel találkoztak, aki több, mint a vak természet. *Megszólítja az embert*, és feltétlen *engedelmességet követel* tőle. Jelenlétét ellenállhatatlan erőként élik meg, amely alapvető fordulatot hozott az életükben. A próféták tanításában mindig megtaláljuk az isteni és nem isteni világos megkülönböztetését. Tanításuk szerint Jahve korlátlan és mindenek felett álló úr, aki személyes akaratának teljesítésére és erről számadásra szólítja fel Izraelt. Ahogy személyes életükben is hatalmas fordulatot jelentett Jahve megtapasztalása és követése, természetesnek tartják, hogy ugyanez a tapasztalat Izraelben is képes hasonló fordulatot létrehozni. *Isten kiválasztotta a népek közül Izraelt, szövetségre lépett vele és isteni védelmet ígért neki*. Ez a kötelék azonban nem akadályozza meg Istent, hogy hűtlensége esetén büntesse a népét. Tehát *Izrael és Sion választottsága csak akkor segít, ha az Jahve akaratának teljesítésével és a megtéréssel kapcsolódik össze* (vö. Jer 7, 27- 28.). Hirdetik, hogy Jahve a többi nép sorsáról is gondoskodik (Ám 9,7.). A történelem az ember tevékenysége ellenére is Isten akaratát tükrözi: büntető eszközül használhatja a környező pogány népek erejét (Iz 18.7, 45.22-25, 49.6, 56.1-8, 66.18-21). *A hagyományos szemlélet szerint Jahvét népe igazán csak saját földjén és Jeruzsálemben, saját szentélyében tisztelheti*. Ezért ha valaki idegen földre szakad, elveszíti Istenét. A próféták ezzel szemben azt tanítják, hogy Jahve jelenléte nem kapcsolódik meghatározott földhöz, vagy helységhez, számára nem léteznek térbeli korlátok. Ezekiel hirdeti, hogy a *hívő bárhol megtapasztalhatja Istent*. Ezért a babiloni fogságba hurcolt izraeliták sincsenek magukra hagyva, hiszen Jahve közöttük él (Ez 11.16). Jahve jelenléte, vagy a tőle való elszakadás nem a külső körülmények függvénye, csak az ember magatartásán múlik (Ez 1.1 köv.). A próféták minden eszközzel arra törekedtek, hogy kortársaikat meggyőzzék a személyes Isten általuk megismert nagyságáról és korlátlan hatalmáról. Ezért a világfeletti Isten és a kis Izrael között *létrejött szövetséget, mint az isteni kegyelem és irgalom nagy titkát hirdetik, amelyre Izraelnek csak az engedelmesség lehet a válasza*. A személyes

Isten megtapasztalása a maga fölülmúlhatatlan nagyságában az ősi Jahve hitnek, Izrael monoteizmusának elmélyítését és gazdagítását hozta magával.

- A próféták tanítása az üdvösség közvetítőjéről: a Messiás, az Úr szenvedő Szolgája

Izrael Jahve uralmának végidőbeli megvalósulását elsősorban a Messiás megjelenésétől várta. *A messiási eszme kibontakozásában döntő szerepe volt a prófétáknak.* Ők adtak indítást, amelynek eredményeként a király üdvösségközvetítő szerepéhez fűződő reményekből és a Dávid családjának adott ősi ígéretek (2Sám 7, vö.Zsolt 2, 72, 110) fokozatos kibontakozásából megrajzolódott a Messiásnak, a végidő dicsőséges és ideális királyának, az Új Dávidnak alakja, akinek személyével új korszak veszi kezdetét. Eljövetele Isten különleges üdvtörténeti tettének következménye. Az általa megvalósult isteni uralom az üdvösség teljességét hozza meg Izraelnek és minden népnek, és messze túlszárnyalja a múlt tapasztalatait. A messiás ember, aki Isten megbízásából ideális földi országot kormányoz, amely egyszerre időbeli és végidőbeli, földi és földöntúli remények beteljesítője.

A próféták meghirdetik, hogy a Messiás:

- Dávid házából származik (Iz 11.1, Jer 23.5, 33.15, Ez 37.24),
- az efratai Betlehemből, Dávid nemzetségének származási helyéről (Mi 5.2),
- Izajás leírja kiemelkedő személyi adottságait (Iz 9.5), és hogy Jahve lelke nyugszik rajta (Iz 11.2)
- Izajás és Jeremiás szerint uralma igazságot, jogot, a szegények védelmét biztosítja (Iz 9.6, 11.3 köv., Jer 23.5-6.)
- Ezekiel, mint az új Dávidot, az isteni akarat hűséges végrehajtóját és „pásztort” várja, aki Isten népe egységének és közösségének megteremtője lesz (Ez 34.23-24.)

A fogság idején az üdvösség megvalósulásának új távlata jelenik meg Deutero- Izajás jövendöléseiben, az ***Ebed Jahvének, az úr Szolgájának engesztelő szenvedéséről*** (Iz 42.1-4, 49.1-6, 50.4-9, 52.13- 53.12).

A Szervedő Szolga leírásában a korábbiakhoz képest új vonások:

- szenvedés és meg nem értés,
- Isten iránti készség és bizalom minden szenvedés közepette,
- működése gyógyító, az összetört és ítéltre váró ember felemelése, lemondva a hatalom minden eszközéről,
- küldetése egyetemes,
- behelyettesítő szenvedése fordulatot jelent: üdvösséget hoz Izraelnek és a nemzeteknek,

- életében és halálában az utolsó szó a megdicsőülés, amelynek tanúja lesz az egész emberiség.

A Szenvető Szolga alakját az Egyház egyértelműen Jézusra vonatkoztatja.

A próféták tanítása Istenről, erkölcőről, és a jövő üdvösségreményéről, az emberiségnek adott kinyilatkoztatás része. Igehirdetésük, emberi és erkölcsi nagyságuk, őszinte és önfeláldozó odaadásuk Isten ügyéért nem csak Izrael népe, hanem az egész Egyház számára értékes életmű és ma is élő tanítás.

Ajánlott irodalom: Franz Werfel: Halljátok az Igét